

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКІВ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

*М.Д.Балджи, кандидат географічних наук
Одеський державний економічний університет*

У статті розглянуто теоретичні аспекти дослідження інституціональної структури регіональних ринків земельних ресурсів, діючих в межах регіонів. Запропоновано перенесення акцентів з державного управління і регулювання цих ринків на місцеве з метою вдосконалення системи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу.

В статье рассмотрены теоретические аспекты исследования институциональной структуры региональных рынков земель, существующих в пределах регионов. Предложен перенос акцентов с государственного управления и регулирования этих рынков на местное с целью усовершенствования системы рационального использования природно-ресурсного потенциала.

Ринок землі є невід’ємним сектором ринкової економіки. Його становлення пов’язане з розвитком різних форм власності на землю, перетворенням землі на товар, її капіталізацією. В останні роки на ринках природних ресурсів світу йдуть процеси істотної зміни внутрішньої структури, особливо це стосується інституціональної структури. Поняття “інституціоналізм” в даному аспекті полягає у закріпленні норм, звичаїв у вигляді законів, створенні організацій, установ, тобто інститутів. Інституціональна структура регіональних ринків містить в собі сукупність суб’єктів — підприємств і організацій різних видів власності, що конкурують один з одним за індивідуального споживача, прагнучих до максимального прибутку. Актуальність дослідження регіональних ринків полягає у аналізі не тільки економічних категорій і процесів у чистому вигляді, а й інститутів, які значною мірою визначають ефективність реалізації економічних підходів.

На розвиток нової інституціональної теорії вплинули роботи як закордонних, так і вітчизняних вчених (Р.Коуза, Д.Норта, О.Уільямсона, Т.Еггертсона, В.Гребенникова, О.Іншакова, Р.Капелюшнікова, Г.Клейнера, Д.Львова, В.Макарова,

В.Маєвського, О.Олійника та інших).

Визначаючи роль і місце інституціонального підходу в дослідженні регіональної економіки, О. Іншаков підкреслює, що “основне призначення і зміст економічних інститутів не в тім, щоб бути просто “правилами гри”, а у функціональній організації суспільних взаємодій людей, їх груп і співтовариств. Інститути створюють правила, визначаючи одночасно можливості й обмеження, права й обов’язки, ролі і статуси. Будь-яке ігнорування ролі і значення актуальних інституціональних змін, їхня несумісність зі структурними й організаційними заходами для реформування економіки споконвічно прирікає останню на невдачу” [1].

Функціонування регіональних ринків визначається не тільки попитом та пропозицією, їхньою структурою, але й інституціональною, організаційною структурою, характером взаємин контрагентів. Інституціональна структура ринків, тобто сукупність суб’єктів, що хазяюють, має галузевий, розмірний і соціальний аспекти. Найбільше значення має розмірна структура, що формується в результаті концентрації і спеціалізації виробництва. Вона характеризується визначеним співвідношенням підприємств різних розмірів. Тип розмірної структури визначається в основному ступенем диференціації галузевої продукції і розміром її ринку.

Інституціональною основою становлення ринкових відносин служить перетворення відносин власності. Оскільки основні виробничі фонди ґрунтовно зношені, найбільш важливу роль як об’єкт власності здобувають ресурси, що виснажуються. Власник джерел сировини може бути упевнений у міцності свого положення не тільки усередині країни, але й на світовому ринку. Справа в тім, що все інше потрібно відтворювати практично заново, і природні ресурси, що тільки виснажуються, можна реально пустити в діло вже зараз. А потім, вичавлюючи з природних ресурсів усе, що можна, нагромадити необхідні ресурси для реконструкції виробничого потенціалу. Тому винакає необхідність у вдосконаленні платності за користування природними ресурсами. В основі системи платежів за користування природними ресурсами повинні лежати відносини власності і владно-господарські відносини з приводу

використання природних ресурсів. Перш ніж розвивати податкову систему, необхідно домогтися однозначного трактування питань власності на природні ресурси. Відносини власності – базові для будь-якої системи розподілу доходів, що є вторинними відносно перших. Плата, що вводитьься без прив'язки до відносин чи власності на ґрунті розмитих відносин власності, не має під собою достатньої аргументації.

Формування ринків земель є актуальним шляхом в умовах значних природничих багатств країни і дефіциту засобів для їх раціонального використання й охорони. В зв'язку з цим важливе значення має удосконалення інституціональних змін в структурі регіональних ринків. Проте, процеси формування і специфіка функціонування ринку ще недостатньо вивчені. У теоретичних дослідженнях недостатньо уваги приділено характеристиці ринку як особливої сукупності інститутів, особливостям розвитку ринку у сучасній економіці України, а також оцінці сучасних економічних змін.

Мета даної роботи полягає в дослідженні інституціональної структури ринку землі і виявленні тенденцій його розвитку в Україні. У відповідності з метою в дослідженні ставилися і зважувалися такі завдання:

- дати змістовну характеристику ринку земель;
- уточнити поняття інституту в контексті дослідження ринку;
- виявити загальні й особливі функції ринку;
- створити модель розвитку ринку земельних ресурсів;
- проаналізувати інституціональну структуру ринку і принципи взаємозв'язку його елементів;
- розглянути специфіку розвитку ринку у сучасній економіці України.

Сутність ринку земель знаходить своє відображення в його економічних функціях. Загальними функціями будь-якого ринку виступають: регулююча, інтегруюча, стимулююча, посередницька, інформаційна, ціноутворююча, соціальна. Вони спрямовані на те, щоб направити діяльність інституціональних суб'єктів у русло, найбільш корисне економічній системі в цілому, полегшити налаго-

дження економічних зв'язків і сприяти реалізації цілей суб'єктів ринку.

Ринку земель, як сукупності формальних і неформальних інститутів, притаманні особливі функції, а саме:

- 1) інституційно-координаційна функція, яка полягає в координації діяльності інституціональних суб'єктів ринку, тобто виробників і споживачів, шляхом використання норм і “правил гри”;
- 2) інституційно-розподільча функція регулює асиметричний розподіл інформації, розподіл ресурсів, витрат і вигід від виробництва через обмеження можливих дій і координацію діяльності виробника і споживача;
- 3) інституційно-обмежувальна функція визначає наявність формальних і неформальних інститутів, що приводить до визначеної передбачуваності результатів діяльності інституціональних суб'єктів ринку і обмеженню їх можливих дій, зміні стереотипів поведіння;
- 4) функція специфікації прав власності полягає у дотриманні правил і норм, оформленні контрактів і необхідної документації, що є особливо важливим, оскільки ринок природних ресурсів з'єднує виробників і споживачів до виробництва;
- 5) функція спадкування інституціональних правил і норм шляхом процесу передачі інформації;
- 6) функція соціалізації полягає в засвоєнні культурних норм, в освоєнні ролей, закріпленні традицій і ціннісних орієнтирів;
- 7) функція соціального контролю змушує інституціональні суб'єкти підкорятися прийнятим нормам.

Вивчення особливих функцій ринку природних ресурсів як сукупності дій основних його суб'єктів дозволяє розглянути інституціональну структуру ринку і виявити прямі і зворотні зв'язки між його окремими елементами. До головних компонентів організаційно-економічної структури ринку належать:

- безпосередньо інституціональні суб'єкти (організація як інститут і окремі індивіди) і об'єкти ринкових відносин;
- формальні і неформальні інститути: норми, цінності, ідеї, традиції, звички, принципи і правила, на яких будуються відносини між суб'єктами;
- відносини, у які вступають інституціональні суб'єкти з метою реалізації своїх інтересів на ринку.

Зміни інституційної структури ринку земель можна пояснити, використавши так звану модель еволюційного розвитку, яка виділяє чотири етапи в розвитку організаційної структури видобуваючої промисловості — “зародження — ріст — розвиток — конкурентний ринок”. У рамках даної моделі передбачається, що в міру розвитку ресурсоспоживання і розширення інфраструктури йде поступовий розвиток організації певних галузей від монополій до конкурентних форм, завдяки чому відбувається ланцюгова дезінтеграція в постачаннях і зменшення ролі державного регулювання. Цей процес супроводжується переходом від довгострокових контрактних відносин на незрілих ринках до більш гнучких короткострокових контрактів, і, у кінцевому рахунку, за прикладом нафтової галузі, до прив'язки цін до біржових котирувань. Узагалі, ця модель багато в чому побудована на передумові про те, що ринки земель повинні розвиватися за аналогією з ринками інших природних ресурсів.

Найбільше природне багатство України — земельні ресурси, які складають 45% її загального природно-ресурсного потенціалу. Потенціал земельних ресурсів Миколаївської області складає 19,47% від загальнодержавного значення, Одеської області — 26,64%, Херсонської — 19,63% [2]. Згідно з бальною оцінкою, цей показник відповідно складає 87, 97 і 92, причому загальне значення по Україні складає 100 балів. Аналізуючи складну ситуацію на ринку земельних ресурсів, враховуючи статистичні дані, можна впевнено стверджувати, що території південних областей мають достатній потенціал для розвитку ринку земель.

Таким чином, в результаті дослідження були зроблені такі висновки:

- уточнено поняття інституту в контексті дослідження ринку земель;
- виявлено особливі функції ринку земель;
- визначено роль інституціональних суб'єктів;
- виявлено особливості розвитку ринку земель півдня України;
- виділено тенденції розвитку ринку земель в умовах глобалізації економіки і гуманізації економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уильямсон О. Введение. Природа фирмы. – М.:ДЕЛО, 2001.- 325 с.
2. Статистичний щорічник України. – К.: Консультант, 2006.-575 с.
3. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
4. Україна. Погляд у XXI століття. – К.: Комп'ютерні системи, 1998.-543 с.